

Арасад революционн түрүн профессиональн союзмуд бүрдэд тави джил болджах учрар, социалистическ тосхлгд кесн Советск Союзин кәдлмшч классин профессиональн организациин ончта гилг ачиг, коммунизмин школ болгч элдә сургьмажин чинриг темдгдлж, СССР-н Профсоюзнальн Союзмудиг Лениня орденяр ачлхин.

СССР-н Деед Советин Президиумин ахлач К. ВОРОШИЛОВ. СССР-н Деед Советин Президиумин сегләтр М. ГЕОРГАДЗЕ. Москва, Кремль, 1957 джилн августин 20.

ХАЛЪМГ ҮНН

Советск Союзин Коммунистическ партин Халъмг танъгчнин болн Элет балгьсна комитетс нн куч-кәлсчирин депутатрин Танъгчнин болн балгьсна Советсин газет

№ 72 (2905)

1957 дж. августин 23

Үнн 20 деншг

Мал үвлзх газрмудур малин хот зөөдж белдхмн

„Хә бсглгынг цааранднь целгрүллгәнә болн ноосна гарциг икдүлхин тускар“ илгәсн бичгтәи КПСС-н Центральн Комитет болн СССР-н Министрмүдин Совет, мал үвлзүлх газртан малин хот-хоолин көрнәг белдлгәнд онц ийлгән снъган өгчәцхәнә.

Үвл джсблн, номгн болх гидж седклән адрулдж болшго. Малдан күрм хот-хол элгәсн белдлж авч, терүгән үвлзх газрун зөблж авч тәр-колхозмудин болн совхозмудин өмн зөгсдях, хооран саалж болшго, эркн чинртә төрмүдин негнә.

Урдк джилмүдт, зәрм колхозмудин болн совхозмудин, партиин болн советск организациин кәдлмш хуурмг, хоома болсн учрар, үвлин найн ирхлә, малд үвлин теджәл күрлго, кесг минъгәд хөбдән зутагәд, үкүлчкән йовлмуд бәәдг биший.

Мал бсглгәнә, тер дотр хө бсглгәнә тускар өмнән тәвгдсн төриг үнн гол-зүркәри кучәхәр бәәх седклтә күн болвас, тер эндүг тодлдж авч, насн сагдлж, эв-аргьинь үрдасн хәәцхәх зөвтә.

Болв, им кәдлмш делгү сәәнәр күдц кегдлж йовна гидж келлж болшго.

Западн района „Ленинец“ колхоз мал үвлзүлх бәәрндән малин хот-хол зөблж, белдлж авлгәр му биш кәдлмш кечкв. Саалин үкрмүдин ферм деер 800 тонн сән шгмтә силс бәс дарад авчкв. Сарпинск района „Гигант“ гилг колхоз мал үвлзх газртан бәс зөблж овалджана. Колхозникуд ачад ирсн бәсн, саалчнр В. Кутигина, А. Литвиненко, Н. Огнева, В. Скворцова ахта эврәнн чидләр овалдж авчхана. Фермин өбр 200 га газрин бәсн хурагдв. Колхоз цуг бийн 20.000 тонн бәс малин үвлзнәгин өбр хурагәд белдчкв.

Им сән кәдлмш Приютненск района 107-ч, Приозерн района „Приозерн“, Яшкульск района „Гашунский“ совхозмудин онц фермсәр кегдлж йовна. Им кәдлмшин нег ончта ийлгәнә—малин үвлзнәгүр малин хот зөблж белдлгәнд малчнр эврә бийсн орлцсн газрмудар, эн кәдлмш ийлгән ончтагәр кегдлж йовна.

Яшкульск района 108-ч совхозиг авад хәләй. Эн совхозин 2-ч отделенд мал үвлзәхд 2400 тонн бәсн кегртә. Дөврхн зу шаху тонн бәсн белдгдв. Тер бийн, ниди

улдсн скирдтә бәснд малчнрн хәрүлдж йовсн малан орулад, шөргәлгәд, малин кәдл ишгүләд үрәгәд бәәнә. Скирдсән ясдлж, унсн оваллж сергәдлж ясдлж авх санан эн совхозин гарлачрин ухаид нам эс орлжәх бәәдлгә.

Приютненск района Буденнә нертә колхозд, Целиннн района „Родина“ колхозд, Сарпинск района „Ильич“ гилг колхозд мал үвлзх газрун малин хот зөблж белдлгән хашнәгар кегдлж йовна. Им колхозмуд болн совхозмуд, нег үлү онц фермс танъгчар нань чигн олн бәәнә.

Үвл ола өргн дор өбрләд күрч ирв. Өбрхн цагин дотр им дуту-дундс, эндүсиг эрт эв-аргьинь олдлж, чиклх кегртә.

Нег үлү, ола хө хургәлулгынг үвләр, эрт хаврар келгән өргәр делгрүлдж кегдлж йовх цагт, хән хургәлх бәәрнд лавта күрм хот-хол белдлгән—эрк-биш кучәгдх төр. Эрт хургәлх хөбдн төлиг сәәнәр авч, гарсн хургәдинь бүрн хадгәлдж бсгх төрт шимтә хот-негинь ийлгәгч улн мөн.

Халъмг танъгчнин колхозмудин болн совхозмудин малин икнәкнә—Хар газрт үвлзлг зөвтә. Хар газрин бәәрнд малдан күрм хотин эртәсн, тенъгр дулан, хаалгь хагсу деер зөблж, оваллж авх төрт бас онц онг бсгх кегртә. Колхозмудин болн совхозмудин кесгинь Хар газрт бәәх хадлгәнә бәәрн, ирдлж үвлзх малд күрм бәскә ургәчар тетгдлж чалшго. Тер учрар, холас бәс, солом шахлж, кәлгәр зөбх зөвтә болна. Им кәдлмшиг цаг бнәгрүлчкәд, үвлин найн ирчкхлә ашта кевәр келж болшгонь күн болгәндил биший. Тигхлә, хөбткән сансн—цецн“ гилг үлгүриг мартхмн биш.

Мана Халъмг танъгч орн-нутгинь өмн—мал бсгдлж, малас гардг эдл-уш советск олн-әмтнд өгхин тускар ик чинртә даалгәрв бийдән авчхасн бәәдл биший. Тер даалгәрвиг кучәлгәнә ул-түшгнә—малин үвлин теджәләр тетглгән. Эн төр хөбч, малч болгәнә, колхоз, совхоз болгәнә гарлачрин, партиин болн советск организациин өмн зөгсдях эркн чинртә, хооран саагдшго, цуцртл медшго төр.

„Мал асрхла—амн тоста“ гилг халъмг күнәкл үлгүр күн болгәнә зүркнд товчлгдх зөвтә.

ПРОФЕССИОНАЛЬН СОЮЗМУДИН ЦУГСОЮЗИН ЦЕНТРАЛЬН СОВЕТД

Советск Союзин Коммунистическ партин Центральн Комитет, мана орн-нутгин профсоюзмудин тәвн джилн өбн болджах учрар, СССР-н профессиональн союзмудт болн цуг кәдлмшчирт, кәдлмшч күүк улсд, инженермүдт, техникүдт, үүлд цергләчирт, наукин, культурин болн искусствин кәдләчирт зүркн халун мендәи илгәдлж, йөрдлжәнә.

1905—1907 джилмүдин революционн ноолдана галд Арәсән кәдлмшч классин гаргәсн мана профсоюзмуд Советск Союзин Коммунистическ партин гардврар дүмбр нертә дәәч хаалгәр йовв. Тәвн джилн эргид бәәдлжәх заамдан эврәнн өдр болгән келжәх ноолдагәрн мана профсоюзмуд кәдлмшч классин сәәгинь кучәгәр харсдлж чаддган үзүлчхәр, кезәд болв чигн мөнәкин терүнә батта түшгн боллж йовв.

Куч-кәлсчирин нә, ицгинь үзүлдж профсоюзмуд олн-әмтиг бүрдәгч эврәнн дәәч нилчән, мана орн-нутгт хаана болн баячуд-помешикудин йосн хамхлхар кегдсн урдк джилмүдин күчтә ик ноолданд орлцлж үзүлсн, Арәсән куч-кәлсчирин бийсинь даджрачрин өмнәс кесн цуг классов ноолданд шунмгә кевәр орлцлж йовад, 1917 джилн октябрь сард делкәд туудлгч дилләр күцсн боллг.

Алдр Октябрьск Социалистическ революц диллснә хөбт бийднә профсоюзмуд улм ик чинр үзүлчхәр. Советск йосн бәәдлжәх 40 джилн эргид профессиональн союзмуд куч-кәлсчирин хамгин олн-өргн организац боллж бәс, эврәнн зергләндән 47 сай даву кәдлмшчнр болн үүлд цергләчнр орулдж авсн бәәнә. Коммунистическ партин гардврар профсоюзмуд агьу ик чидлд хүврв, мана олн-әмтнә производствени болн обществени бәәдл-джиргәднә делгү ик сән улмәгән күргдлжәнә. Государствени эдл-ахун болн культурн тосхлгд профсоюзмудин нилчнә улм икдәд йовна. Профсоюзмудин толгәлдж келж йовх социалистическ дөрдән, социализм тосхлгәнә гол эв-аргьнә болв, олн-әмтиг бүрдәдлж, коммунистическ сургьмдлж өглгәнә эв-аргьнә боллж гарч, мана орн-нутг коммунистическ обществ тосхлгәнә төлә ноолдлгәнд

тәднә үүлдврч седвәрнн болн шунмгәгинь өргдлжүлдж бсгдлж йовна. Советск профсоюзмуд, Лениня ийлгәрвәр болхла, мана орн-нутгин олн сай куч-кәлсчирин заллгәнә, ээллгәнә болн коммунизмин йоста школьн мөн.

Өдгә цагт мана парть, советск олн-әмтн социалистическ обществ тосхлгәнә төгсәгәд, коммунизм тосхлгәнур джисәд орх, ахр цагин эргид, өмн нүүрт йовх капиталистическ орн-нутгудин, амн болгәнә тоод эдл-уш гаргәлгәрн кәблж күцәд, давлж гарх туудлгч төр таслдж күцәхәр йовх замд, советск обществин цуг бәәдл-джиргәднә профессиональн союзмудин нилчнә икәр бсдлжәнә.

Профсоюзмудин ах төрнә—куч-кәлсчирин үүлдврч седвәрнн болн шунмгәгинь бсгх, эдл-ахун тосхлгин залврт тедниг улм өргнәр, өдр болгән орлцлг боллгәх, производствени зура келгәнд болн терүг ясуллгәнә, куч-кәлснә бүрдәлгәнд болн куч-кәлснә үн-шанъгинь яслгәнд, орлцулх; куч-кәлснә производительность, промышленность, тосхлгд, транспорт болн селәнә эдл-ахуд тасрлтан угагәр бсәд йовхин төлә ноолдлгәнд цуг чидл-кучәри дөнәгән күргх. Кәдлмшин өмн нүүрт йовх улсин дамшлтин делгү тархалгәнә, ард хоцрдлж йовх предпрятә, тосхлгс, цехс, участкс болн онц-онц кәдлмшчирт дөнәгән күрглгәнд профсоюзмуд өгдг онъган икдүлх зөвтә.

Партин болн правительствин кесн промышленностин болн тосхлтин гардвринь онъгдаруллгән, профсоюзмудин өмн, куч-кәлсчирин производств гардлгәнд орулдж авх өргн хаалгь сөкдлжәнә, кәдлмшч классин дунд политическ болн производствени шин ик өргмдлж гаргәв. Профсоюзмудиг онъгдаруллгь хурдар кехмн, бәәрн газрин организацин тодрхагәр гардвр келгәнә голинь республикет, крайст болн областәсд авч одхмн, эклц профсоюзин организацин болн бәәрн газрин профсоюзмудин шунмгәгинь бөдлүлхмн, профсоюзмудин чледүд эврән седвәр гаргәдлж кәдлгнн бсгхмн, тигхлә профсоюзн кәдлмш цаарадан улм ясхрмн.

Куч-кәлсчирин бәәдл-джиргәлинь, эрдм-сургүлин туск неквринь тетгхин төлә профсоюзн организаци ик килмдлжән тәвчхәхмн, кәдлмшчнр болн үүлд цергләч улсин збвинь эдл-ахун зәрм органс эвдсн цагт тедниг харсх зөвтә, куч-кәлснә советск законодательств болн коллективн бооцасиг әмтн бәәдл болн культури-бытовой гермүд тосхлгәнә зура эркән уга күцәгдлг болхн күцх зөвтә. Куч-кәлсчирин амрлгнн сәәнәр бүрдәлгь кехмн, профсоюзмудин культурн учрежденин кәдлмшинь ясуллхмн, эн кәдлмш кәдлмшчнр болн үүлд цергләчнр эврәнн орн-нутгтан эзн боллжәхинь сәәнәр медлж авлгәнд, эврәнн предпрятин кәдлмшин йовудин халхар даалгәрвн бсхд, эврә медрлин дисциплин батрхд, коммунистическ куч-кәлс бүрдәхд, социалистическ эдл-ахуг сәәнәр хархд дөнә-пөкд болх кегртә.

Делкән профсоюзмудин федерацин кәдлмшт, делкән кәдлмшч классин ни-ниинчнәгү бәәхинь батлгәнд авчәх советск профсоюзмудин нилчнә ик. Пролетарск интернационализмин туг дор сургьмдлж авсн советск профсоюзмуд нарт-делкә дән-дадлж угагәр төвшүн бәәхин төлә ноолдачирин зергләнә түрүндн йовна. Мана советск профсоюзмуд цаарандан чигн төвшүн бәәлгәнә, цуг делкән орн-нутгудин куч-кәлсчирин ни-ниинчнәгү, нег ухан-седклтә бәәлгәнә төлә ноолдлгәнә түрүн нүүртн йовчхәх зөвтә.

Советск Союзин Коммунистическ партин Центральн Комитет мана советск профсоюзмуд эврәнн өмн зөгсдях төрмүдән, КПСС-н XX-ч хургин шнидврмүдиг күцәхин төлә иуцртлан угагәр ноолдчхәх, зургәдлгч гавн джилә зураг диллвртә кевәр күцәхин төлә социалистическ дөрдлә улм өргнәр делгрүлх, тиггәд мана социалистическ Төрски улм агьу ик күчтә боллж, советск олн-әмтнә бәәдл-джиргәлнә улм сән, байн, ке болх гидж батта кевәр ицдлжәнә.

Мана орн-нутгт Коммунизм тосхлгәнә алдр төриг күцәлгәнд олн сай куч-кәлсчирин бүрдәдлж орлуллгәндан советск профсоюзмудшин диллврмүд күцтхә гидж КПСС-н ЦК әрүн седкләсн келлжәнә.

Советск Союзин Коммунистическ партин Центральн Комитет

Март гдшго нерн

Харсад дәәнд орвч. Арвн йисц настанд Андгварлдж партиза дахлч. Алдр орн-нутган Амәрн тулдж харслач. Халъмг күүкн Тамара, Хортн-дәәслә ноолдлач.

Хәәртә багь насан Халъмг зүркнд герәсләч. Болд зурктә Тамара, Батар туудлж орв. Бамб цец боллж, Баатр нерчнн туурв. МАНДЖАКАН БАСНӘ.

Өвгн насдан Кануков, Өкәрлдж чама таалла. Өвр деерән суулгәд. Өнр хаалгьичнә заала. Хар үүлн цуглрв, Хорта дәәсн босв, Хәәртә советин йосан

ОЛНА МАЛИГ ЭЛВГ КҮРХ ХОТАР, ДУЛАН, У ХАШАГЪАР ТЕТГХМН

★ ★ ★ ★ ★

Үкр болгънд 10 тонн силос

Яшалтинск района „Новый мир“ колхоз джил ирвас үс гаргългъна кӱдлмшан улм ясерулад йовна.

1956 джил цуг саалин үкрмудас 995 тонн үс саадж авсмн. 100 гектар газрин тоод 36 центнер үс авсмн.

Бод малин тоогънын бсгджд, тер дотр үкрмудин тохминь ясерулджд, үс икар саадж авхин тӱлӱ килмджан ӱгч бӱӱцхӱнӱ. Сӱл джилмудт эн колхоз, үкрмуд бӱӱх гурви хаша, дакад тугълмуд бӱрх гер тосхсмн. Малин идг ясерулхин кергт колхоз олн зӱен тӱрмр бӱс ургъаджд, малд, тер дотр саалин үкрмудт цӱврӱлад ӱгч кӱк бӱсӱр тетгджд мӱлан асрицхана.

Иим асрмджин ашд долан сарин эргцд цуг үкрмудас 874 тонн үс саадж авч. ӱмн нӱурт йовх фермсӱр болхла январь сарас авн июль сӱр кӱртл үкр болгънас 1500 литр үс саадж авцхаджд. Иваничева А., Шефер Р. боли нань чигн саальчир үкр болгънас дундлад 1800—2000 литр үс саадж авцхав.

1956 джил 3463 тонн силос

дарсен болхла, эн джил энӱнас икар эрдни-шишӱгъӱр кесн силос дархмн. Эн джил эрдни-шишӱ 1100 гектар газрт тӱргдсмн. Тӱрӱ хуралгъна кӱдлмш дуусм цацу Сладковск МТС-н механизатормуд эрдни-шишӱ хаджд, силос дарджд йовцхана. Эн кӱдлмшт 9 комбайн, 20 машин кӱдлджӱнӱ. Ода эрдни-шишӱ хадал, 5200 тонн силос дарчкесн бӱӱнӱ. Тегӱд тоолал хӱлӱхлӱ, үкр болгънд 10 тонн силос дарсен болджд гарна.

Эрдни-шишӱгъӱс талдан 500 гектар суданка гидг тӱрмр бӱс, хар гуйр кӱкӱр малд ӱгхӱр тӱрсмн. Тегӱд эн тӱрмр идгт зунн цагла иджд, сӱӱнӱр таргълджд, ик үс гаргълд болджана, Эн джил 100 гектар газр болгъна тоод 50 центнер үс саадж авхмн. Цуг саалин үкрмудас 1300 тонн үсн саадж авгдхмн.

Эрдни-шишӱ хуралгъна кӱдлмшт комбайнермуд Баранов, Ведерман Л., тракторист Бормагненко И., шофермуд Неговора И., Мирошниченко боли нань чигн улс нӱурт йовджд, бдрӱ кех кӱдлмшин кемдждгъӱн давулдж кӱцӱджд йовцхав.

Хӱд бӱӱх увлзньгин бдр 40—50 гектар хар гуйр боли намрар тӱрдг цагъан гуйр тӱрсн — хӱбдт кӱк сӱн идг болхмн.

Терещенкон гарлджах 4-ч бригад солоом хуралгъна кӱдлмшиг тӱгсгӱчкв. Малд хот белдхин кӱдлмшт мал хӱлӱджд, асрджах улс бас ард ӱлдждӱхмн уга. Эдн эврӱннь чидлӱрн 5 мингъгн центнер малин хот мал увлзх газрур зӱблжд хураси бӱӱнӱ. Пеккер А. гарлджах 4-ч номертӱ МТФ-н малчир ӱвлин цагт кӱрх хот-хоолас 70 процентинь малин увлзньгӱр зӱблгъӱд хурачкесн бӱӱнӱ.

Хар газр тал 3,5 мингъгн толгъа хӱн увлзхмн. Эн хӱбдт 2 мингъгн центнер бӱс хадал хурачкджд. Олахи, дакад цааранднь бӱснӱ хадлгъиг кехин тӱлӱ эн колхоз 20 кӱ тингӱлӱн йовулв. Эн бригадиг колхозин парторганизацин сеглӱтр гарджд йовна.

ӱбрджд йовх ӱвлиг „Новый мир“ гидг колхоз мал ӱвлзӱлгънӱ кӱдлмшиг эртӱсн кеджд, тӱгсгӱджд тосджана.

В. ДЕМЬЯНОВСКИЙ.

Дулан хаша-хаац белдлгън государственн чинртӱ тӱр

Хӱн гарутлгън нургълджд хургън гарутлгънас болна. Энӱнӱ учрнь—дулан хаша-хаац татугънн учр болджана. Дулан бӱӱрн уга болад нилх хургълд салък авад, царцад гемтцхӱнӱ. Тегӱд хӱн гарутдгиг ууруллгъна нег эв-аргънь—ӱвлӱр, эс гиджд эрт хаврар хӱ хургълулгън болджана. Юнъгад гихлӱ, эртӱр гарсен хургълд зунн хагсу ганъг кӱртл шимтӱ ногъа амлад сӱӱнӱр бооджад, хагсу ганъгас аӱхш.

Эн джилд ӱвлӱр, эрт хаврар хӱ хургълулхин тӱлӱ зурагъар 420 дулан хаша-хаац бӱргдх зӱвтӱ. Ода танъгъчар августин 10-д дулан 62 хаша-хаац тосхгдв. Дулан хаша тосхлгън Целини, Сарпинск райодар боли Элст балгъсна колхозмудар йир муугъар йовджд йовна. ӱлгӱрнь, Сарпинск районд зурагъар 85 хаша тосххин ормд зугл 7 хаша тос-

хгдесн бӱӱна, Целини районд 53 хаша тосххин ормд—4, Приозерн районд 48 хашан ормд—8 дулан хаша тосхджд.

Сарпинск района 2-ч номертӱ совхозин, Приозерн района „Ергенинский“ совхозин боли Целини района „Родина“ гидг колхозин, нань чигн кесг эдлахусин гардачир болхла, тосхлтин материал уга гилдӱл, дулан хаша-хаац тосхлгъна туск тӱриг нам ухалад уга бӱӱцхӱнӱ.

Сувтӱ-селвгтӱ, эвтӱ гардачир, газр малтад, кирлич цокад, эс гиджд хулс хадал, гӱрсн хулсар эрс кеггӱд, мод эврӱ эв-аргъарн олдж авад, дулан хаша бӱрцхӱнӱ. Тер деер келгдесн гардачир болхла, модн угад даалгъчкад, бӱӱрн газрин тосхлтин материал олзлхан хӱӱдждӱхш.

Танъгъчин селӱнӱ эдлахун управлень колхозмудар боли

совхозмудар дулан хаша-хаац тосхлгъна кергт ик гидг даалгъврта болх зӱвтӱ, болв эн управлень тер тӱриг сӱӱнӱр медджд, толрха кевӱр гарлдж йовхш.

Танъгъчин потребсоюз цуг эдлахусиг тосхлтич материалар тетгх зӱвтӱ, болв эн организац эндр бдр кӱртл дулан хаша-хаац тосхлгънд кергтӱ материалин тускар, тус йилгъл модна тускар санджд, толрха кӱдлмш кеггӱд уга.

КПСС-н райодин комитетс боли эклц партийн организац, колхозмудар боли совхозмудар хаша-хаац тосхлгъна кергиг гартан авч, эн тӱрин эргнд партийн бӱрдӱмджин кӱдлмш кеджд, дулан хаша-хаац тосхлгъг эртӱр кӱцӱх эв-аргъинь хӱӱх кергтӱ.

Ф. ЯШКУЛЕВ.
КПСС-н обкомин селӱнӱ эдлахун отделин инструктор.

Цуцрлтан уга малчнр ӱмн нӱурт йовцхана

Полтавск района „Красный путилонец“ гидг колхозд 1955 джилӱс авн ах хӱбч болад Кегультинов Егор кӱдлджӱнӱ. Эн районд эн хӱбч хойр джилн ут-туршарт тӱрӱн нег орм эзджд йовна. Хӱбч Кегультинов, хӱрӱлдж йовх хӱбдин нег толгъа болгънас 1955 джилд 4,5 килограмм ноос киргъв, 1956 джилд—5 килограмм, 1957 джилд—5,4 килограмм ноос киргъв. Тегӱд эн хӱбч, хойр дакджд КПСС-н

Омск обкомин боли областин кӱцӱгч комитетин Кӱндтӱ грамотар ачлгдла.

Социалистическ дӱрлдӱнд тӱрӱн орм эзджд йовх малчир дунд бас эн колхозин үкрчир—Ковальдинов Халдн боли Ванькаев Очр хойр йовна. Эднӱ хӱрӱлдж йовсен саалин үкр болгънас 1956 джилд 2720 литр үсн саагдла. Эн джилн тӱрӱн брӱлд эднӱ үкр болгънас 1470 литр үсн авгдв. Ванькаев, Ковальдинов хойр, Омск

обком партин боли кӱцӱгч комитетин Кӱндтӱ грамотар, часар боли нань чигн ӱнтӱ белгӱр ачлгдла.

Дадмг хӱбч Кегультинов, малин эв меддг үкрчир Ванькаев боли Ковальдинов, наадк малчир заагт ӱлгӱр болджд кӱдлджӱцхӱнӱ. Эдн малин ард цуцрлтан угагъар йовджд, үс, тос боли ноос икар гаргълджд, Алдр Октябрин 40-ч бӱнд сӱн белгӱ белдхӱр зӱткдждӱцхӱнӱ.

М. БАДМАЕВ.

Зурагъас даву 32.000 тонн нӱурсн

СТАЛИНОГОРСК (Тулъск область). „Сталиногорскуголь“ трестин 41—31 номертӱ шахтоуправленӱ шахтермуд бдрджд йовх цуг олн ӱмтнӱ темдглх шахтернн бдриг кӱдлмштӱн кӱцӱвр бӱрджд тосджацхана. Алдр Октябрин 40-ч бӱнд нерӱджд, зурагъан давулдж

30 мингъгн тонн нӱурсе бгх болджд коллектив даалгъвр авсмн. Эн даалгъвран эдн ода давулад кӱцӱчкв. 32 мингъгн тонн нӱурсе зурагъас давулдж гаргълджд авгджд йовулгдв.

(ТАСС).

Чонмудла мотоциклист ноолджд

УЛЬЯНОВСК. (ТАСС). Пичеурск МТС-н тракторист Михаил Титов сӱбни кӱдлмшӱн дуусчкад, мотоциклӱр герӱрн хӱрджд йовджд. Селӱн тал бдрджд йовад, зӱвр уухнас, колхозин отар хӱд тал чонмуд бдрджд йовхинь эн ӱзв. Хӱд тал эдн элкдӱд мӱлклгъндӱн дегд зуунырад, нам бдрджд йовх мотоциклин ӱӱгинь соньсцхасн чигн уга. Чонмудур дӱврх болджд шийдӱд, зер-зев уга Титов, мотоциклӱн тедн тал эргӱлдж зӱрӱлад, ик хурлар гӱӱлгд, чонмудин заагур орв. Мото-

циклин тӱгӱ дор даргдд, укх кӱнд шав авад, хамгин тӱрӱн йовсен чон унв. Наадксьн сӱрлдӱд, тарад зулцхав. Эднд сегӱ бгг уга мотоциклист, хадал уга тӱрӱ дӱврӱлад кӱбв. Кӱцӱд, тӱгӱгӱрн чанъгӱр цокад, бас нег чониг унъгъав, дарунь гурвдгч чон тингджд кинсв. Дбрвдгч чоннь, тӱгӱ дор оралджд кесг дӱржунчкад, босад, зӱрмг мотоциклист тал дӱврсинь эн кӱлӱрн девсӱд, салгъджд кӱбв.

Уксн гурви чониг мотоциклдӱн ачад, М. Титов селӱнӱр авч ирв.

Шин газрас нӱурс олгън

Чолун нӱурсн гарчах газр, мана советск геолог улс шишӱс мел олдж авад йовцхана. Сиврт, Среднь Азийд, Уралд сӱӱлин цагин эргцд агъу ик чолун нӱурсн бӱӱх газр олдж. Тувинск автономн областьд зуг Улуг-Хемск нертӱ газрт олдесн чолун нӱурснӱ тӱнь 6 бум тонн болджана. Нӱурсн бӱӱх газр Украинд, мана оринутгин ар ӱзгӱлин райодт чигн олдж.

Нӱурсн олдесн шин газрмудт нӱурсн ик деер бӱӱдг джигн. Иим учрар нӱурсне гаргълд авлгън килвр болджд тусджана. ӱлгӱрлхд: Красноярск крайин Ирша-Бородинск гидг шинӱс нӱурсе бгчӱх газрин нӱурснӱ ӱннь, шахтас авснд-

дорхнь долан холван килвр кӱч кӱлснӱ гаргълднь 9—10 холван ик. Гун бишӱр газрт кевтх нӱурсиг гаргълд авлгън ик хурдн болна. ӱлгӱрлхд: Казахск ССР-н Экибастузск гидг шинӱс нӱурсе авчх газр, хойрдгч джилдӱн кӱдлмш келгъндӱн, прӱектӱр баглгдесн джил болгън авх нӱурснӱ кирцӱгинь кӱс дундур холд давулчкв.

Эн джил мана геолог улс бас кесг ик-ик, тедн дотр Ленск боли Тунгузск нӱурснӱ бассейнмудин нӱурсинь тоолджд тӱгсӱхмн. Эдн кирцӱд тоолсна дигӱр болхла, кесг олн сай тоон нӱурсетӱ болджалд джигн.

(ТАСС).

Алма-Атинск каскадин сӱл ГЭС

АЛМА-АТА. (ТАСС). Заилийск Ала-Тау уулд, Алма-Атинск нуурин бдр шидр, 1922 метр деер бӱӱх газрт нуурин хойрдгч ГЭС тосхлгън тӱгсдждӱнӱ. Алма-Атинск гидроэлектростанцин каскадин сӱл станцинь эн. Ус энӱгӱр гӱӱлгх утдан 6 километр тоннель тосхлгън ода эклсн, тӱрӱ-зӱдӱнь ик болдг болв чигн, хурдар кегджд йовна. Эн тоннель, деернь бӱӱх нуурин негдгч ГЭС-н асхсн ус бийдӱн авад, цӱ трубопроводар шин станцин гидроагрегатд бгхмн.

Уулин чолу гатлгъад 5,5 километр тоннель кегдӱд дуусгдв. Ода ик хурдар эрсинь ясджд, батлгън кегдждӱнӱ.

Цӱ трубопровод тӱвх канава малтлгън ода дуусгджд бӱӱнӱ, эннь утдан нег километр улӱ талан. ГЭС-н гер бӱрх газрт ода нӱк малтлгъгн экскаватормуд эклв.

Октябрин 40-ч бӱнд нерӱдесн дбрлдӱнд орлцад, тосхачир эн джилн кӱдлмшин зураг болзгаснь урд кӱцӱх даалгъвр авцхав.

Зургъан бум киловатт-час

ЖИГУЛЕВСК (Куйбышевск область). Куйбышевск ГЭС-н энергетикӱд, 6 бум киловатт-час электрокуч гаргългъ тӱгсӱв. Кӱдлджӱх 14 гидроагрегат кӱцӱ сӱӱнӱр кӱдлджӱцхӱнӱ. Агрегат болгъна кӱчнь 105 мингъгн киловатт. Болв турбинс энӱнд-дорхнь ик чидл бгч кӱдлджӱнӱ. Москва балгъ-сн тал ток бгчӱх агрегат

110—115 мингъгн киловатт бгнӱнӱ. Онц-онц машиннь 120—130 мингъгн киловатт чидл гаргългъчхав, 3-ч номертӱ агрегат болхла невчки зуур 135 мингъгн киловатт бгч кӱдлв. Эн джилд гаргълдх болджд темдглдесн электрокучнӱ бгх зурагъан давулдж кӱцӱх болджд ГЭС-н коллектив даалгъвр авцхав.

Хальмгин үрн Төрскэн харсгч дээнд

„Үклин арл“

Темиров Лидж—арви джилн туршарт, цергә хаалгъан экләд салдсас ави полкин штабин начальникин дарук күүрч, Краснодар, Сталинград, Житомир, Сарпуль балгьсар аармд церглв. 1939 джил, намрар Темиров Лиджиг Нэзо-черкасск балгьснд дээнд ах сургьульд илгәв. Нег сар шаху дээнд сургьуль дасхлань финск дән эклв.

Сургьульд бәәсн офицермүдиг фронт тал йовуль. Ленинградск цергә округин 13-ч дääлддж йовх аармд ирхлә, түрүн бдрнь легколыжн армейск разведчикин батальона командир Лиджәр тәвб.

Хальмгин теегәр, Кубаньр мбртә цергин командир йовсн Лиджл гентки лыж зүүнә гидж ик күүнд йовдт бөлв. Разведчикин батальон Уралас, Сибирәс, Хальмгас, Ленинградас ирхәсн 44 коммунистгәс болн комсомольцнрас бұрдв. Эн збргтә чинрг улст командир медрән үзүлх кергтә, тийгхлә Лялжд болхла лыжин медрл уга.

Гурви бдрин туршарт брүн брлә босад Сибирәс ирсн лейтенант ур Пахомов Темиров Лиджд лыж деер ягьдз бийән чик бәрх, ббдмәс ббдлх, уругьас гүүх болн лыжин зүсн-зүүл оли эрмд дасхв.

Аш сүүлдн 1939 джилн ноябрь сарин дундурад эн батальон Пәгран-Коядаш гидг балгьснас дääнд хаалгъан эклв. Ладожек нуури кбвгьәс эклсн дääнд хаалгъ дөрви сарин туршарт дйр-уган, галтүүмрәр гатлад, цергчнр эвринь энъкр Төрскнә алдр йосна бдлә, уклә нудәри збргцк ноолцдж йовцхав.

1940 джилн марг сарин нääмн бәлә. Дйәчнр эн бдрг бмәсн бәлдж, онча кәзәр темдглх болдж күүндцхәлә. Сальма гидг балгьснас хол биш, финск штурмовой батальон бääснн. Фин әмгн бичкнәс ави ар үзгин цаста газрг бәсн учрар—лыжд гавшун, бйәри газран сән меднә, дääлдхд чиги, булгхд чиги тедн хавга.

Брүн брләгьәс ави минометин сумн асхрв. Бсрдж бääх тмр тасрхас ниснә, харгьа модна бичрмүд деер хавхгелсн цасн цәс цацглад одна. Энд-тенд хагьрджах миас гиньдк күрджнннә. Темиров Лидж халхлгч цәгъан халат умчкскн, кблдән, лыж зүүсн, аризл унсн мет санлжана. Куукл улсин сән бдр дääч бол. Ына чееджг бйәрар дүүргәд, зүрк цокулджана.

—Уралан!..—гидж хääкрсн Темировин команд соньсад, разведбатальон дävрз. Тенъгр газр бойр нәлдәд, зун джилн туршарт маньхагьад зөгсджасн модл күрджнндж нурад, бомбин хагьрлгьнас гарчхас тасрха тмрмүд, газр, модн, цасн тенъгрт күрсн мет, орчлнх идән-будан болад одв.

Эн бдр күчтә ик дән болв. Брүн эклсн дääлдән бурул күртл зогссн уга. Темировин разведбатальон цббрд ирв. Аш сүүлдн әмгнә нуурт

йовсн Темировин хаджуднх гишнь миц хагьрв. Барун кбл, барун әэм хойран угхар ирсн мет чис гисн командир медн, агчмин зуур ухагъан алдв. Миннә тасрн тмр толгьаднх бас туссн бääдж.

Эн ик дән болсн Максү Яров гидг арлиг дйәчнр „Үклин арл“ гидж нәрәдсмн.

Темиров кесг хонгт ухан-сегән уга кевгәд, серл орхла, финск дән 1940 джилн марг сарин 12-т көтрсн бääдж. Темиров Дон деер бääсн Ростовд кеситән госпитальд кевгв.

Госпиталәс гарад, сар хонгт амрдж авчкәд, Хальмг таньгьчин хогл Элст балгьсн тал ирв. Энд ирсн бдрән Темиров военкоматд 2-ч частин начальникәр орв. Дбзән сард кблдх-ләнх Темировәиг Приютинск болн Троицк хойр районд военкомар илгәв.

уга бääтл, дакнас хääкрлдв: —Немшнр, немшнр!..

Киртә, блн, кбшн дääчнр агчмин зуур зер-зевән бәлдж азад, бшәтнә бмәс дääлдв. Деерәс асхрджах сумн, хурмбндр мет. Эн саамла дääчнр дунд командир алгддж одв—гидж тас-уга гашун зәнъг тарв.

—Нама дахтн!.. Уралан!—гидж Лидж хääкрәд, бүстән бйәсн грантаиг зүн гартан авад, барун бббрдк кобурасн браунинган татдж азад, барун гарарн хүүрүләд хääкрснд, цуцрн бйәдл гарсн дääчнр чаньгьрдж, шин командирин ардас дахад орцхав.

Гентки нег мин ббрвх ирдж хагьрад, Лиджиг цокад уньгьав. Кесг цаг болад сергхлә, тергн деер ачата йовна.

—Юн болв? Манахс ягьв?—гидж мбрч Телеевәс сурхлә, цааткнх гашутагар келв:

—Раздорскиг немшнр авчкв, мана церг хәрү гарч йовна...

ЗУРГТ: Подполковник Л. Темиров (сууснь) хальмг бичәчнр болн багьмуд дунд.

Дйәчн күүнд хаалгьар

1941 джил Дйә. Германск фишистгәр гатзу чонмуд мет бмәин харгьсан шатадж, хамхлдж, күүм-әмгнд укл делгрүлдж, мана Төрскнә газриг бузр кбләрн ишкдж, догарин зүткәд орад йовб.

Бичкнәсн ави советин йосна гарт бәсн, энъкр нутгган үнн седкларн дурлсн Темиров, хальмг келн әмгнннх нүдн болсн үрдүдиг дйәнд йовулчкәд, военкоматин гер эзлж бийнь үлдлж чалшго болв. Таньгьчин военкоматд эврән бийәри чиги орад, цаасар чигн эрлгь бичәд, фронтд йовулдж сурв.

—Әмгиг эвгә-гавшун дасхх цергин медрлгә кун, манд, энд бас кергтә,—гигәд таньгьчин военком сулдхл уга бääхлә, Темиров Ворошиловд суньгьг илгәв.

Хәрүгьинх удан куләсн уга. 1941 джил октябрь сарин эклцәр фронтд полкин командирин дарук болдж илгәгдв. Эн дääнд гүдү цаг билә.

Бдр болгын мана цергчнр див зуур, төрсн газран бшәтнә даджрлгьнд үлдәгьәд, хооран цухрдж йовла. Темиров чиги теднлә әдл, аргьта болхла нег сбм газр болвчн немшин нохаст бгш уган кергт, шудәрн фашистриг хаздж, зүркәрн теднлә аралддж цусан асхад, әмин әрзл-лго йовб.

Раздорская гидг станиц. Збргтә кесг үрдүдән геечкәд мана церг эн станиц ирдж тулдж харслдв. Куцц амрад

—Зогстн!—гидж хääкрәд, Темиров тергн деерән бндәхлә, зүн хатхсн мет бвдлгьн ясн-усәрнь гүүгьәд, командир хәрү ухагъан алдв.

Дйәчнр командирин зака соньсад, Манцын кбвәд тулдж зогсад, немшнрлә хәрү збргцә кев. Темиров тергн деер кевти бääдж закр бгәд, эн бдр дбрвсаамлдж Тихорецкин бдр, Кропоткин деер немшнрлә ноолда.

Темировин цергт оли хальмгуд йовла, дакад ах-дү орс, грузин, армянин, хасгуд болн талдан чигн келн әмгс йовснн. Мбрч Телеев гидг хальмг кбвүнәс талдан, Темировд ординарец Дорджин Саньгьдй йовснн.

Аш сүүлдн эн церг, брлән геесн, Майкопәр дävрдж ирв. Энд бääгьәд Темиров, эврәд салврсн әнъсәс, шин полк бурдәтхә гисн закр генерал-лейтенант Малиновскас авб.

Майкоп Туапсе хойран хоорнд, уулта күчгә газрмудар, эн шин полк дбрви сарин туршарт немшнрлә ноолдв. Дйәлдцхә газр, гол Әрмлә залгьлдхд күчр бәсн учрар, гурви сарин туршарт тедн бмгин умш уал уга, мбрдән алдж идәд, блн-түрү бйәсн бийсн, нег чиги бдр Төрскән бшәтнл дбрәцүлх уха зүүсн уга. Эн тоотд збрг, олмгьа ухага, төмр мет бат, төрскнә эрки үрн Темиров Лиджин күчн орснн.

1942 джилн августин чилгчәр Генеральн Штабас кун ирәд, эн баатр полк гвардейск нәр зүүлгьв. Удл уга эн полк Моздок тал дävрлгь эклв.

Бшәтн зулгьна хаалгь

Немшин „туургсн“ аәрмин гол нууринь хамх цокад, советск церг цуг фронтар фашистриг хәрү эргүләд, деед үзг хәләлгьәд кббгьәд гарв.

Галзурч йовх бшәти тбруц юм хармндж йовшх; зууран харгьсн тоотиг алад, хамхлдж күүчәд, шатагьад йовна. Шавтсн чон үкхән медә йовсн бийнь, хәрү эргәд, шудән хәврдж дйәрдг, тер мет гитлерөвцнр, эвгә газр болгьнд хәрү ноолдад, галзурад, адрад йовцхав. „Песчаннье Буруны“ гидг газрг ик бәрлән болад, полкин халуч командир Темиров, зүн гартан күүнд шав авад, Тбилиси балгьснд сара хонгтан госпитальд кевтв.

1943 джилн январь сарла Буденновск деер эврәнн полкан күцдж ирв. Полкнх гурв дакдж сольгддж, Кушук, Ерговск, Белогрин станицмүдиг даран-даранднх немшнрәс султхад, Дон деерк Ростовд ббрдәд ирв.

Хуучн Донеин бдр, хойр Гниловск деер гурви хонгин туршарт 15 дакдж дääлдән болв. Гурви хонгин туршарт цергчнр хот-хол угагьар дääлдсн бийсн, Ростовин станиц

деер дääлддж йовла. Эн саамла, майн 7-д, хальмгин збргтә үрн Темировд, наснннх туршд мартгдш уга йовдл харгьв. Брно гидг балгьснд хоршсн бшәтнә үлдл, уклән медж, суулин сумн күртлән хадж, шудәрн герин чолу зуучкад дääллв.

Гентки эн саамла хагьрсн минометин тасрха тмр баатр үрнә гол нургьар тусад, ясинь тас цокад, нургьрснх цацглад одв. Командиртән энъкр цергчнрнх гүүлдлж ирәд, Темировнх бргәд авцхав.

Бдр, сөнх медгдхш. Лидж унтсн болад серәд ирв. Эргндк тагчг. Цагъан эрс. Цагъан хуча. Цагъан хувцта әмтс.

—„Госпиталь!“—гисн үг агчмин зуур махмудар гүүгьәд одв—подполковник әлд кевтхән медв.

Шавтсна хбн, дигтә хойр сар болад Лиджд серл орв, Кбндри гихлә кбндрдж болхш, үг сурн гихлә, келн бйәх утань медгдхш. Чикн бас тагчг.

„Ода би ягьсмб, дән әлдв?“—гидж санад, Темиров кевтнә. Бийд кбл, гар бйәх-угань бас медгдхш. Түрүн болдж уханднх ордж, зүркинь хорсхасн

авад, балгьсар ордж ирцхәв. Дääнд хаалгь бргн болн әәмшгтә. Балгьснас багьснур, селәнәс селәнүр, голас голур уралаи ишкә йовдж, мана Советск Аәрм немшнриг эврәннх төрсн газрасн кбблж гаргьад, аәрмин генерал Черняховскин фронт, 1944 джилн октябрин 23-д Восточн Пруссар ордж ирв.

Радно, газет бдр болгын байрта зәнъг авч ирәд бйәв. Аш сүүлдн 1945 джилн майн 2-т мана церг фашистрин үрнчән болсн Берлинүр орв. Эн цагла Темировин полк Австрийск, Чехословацк меджә

тоолвр—дбрви джилн туршарт дääнд уулдврмүлән бичдж йовсн легтрмүднх геедрлж одсиг санв.

Түрүн бдрмүдт йир күчр, күүнд билә. Ухан-сегән чик, болв хаджудк әмтсләгьән күүндлг аргь уга. Цуг чеедждлән орсн тоолврмудан бийләгьән күүндх кергтә.

Эн цагла Темиров Будапештд кевтснн. Удл уга Селет, Днепродзержинск балгьсдар дамжулад, Харьковд авч ирв. Эн балгьснд подполковник Темиров арви джилн туршарт госпитальд кевтв.

Үкллә ноолдлгьна күчн

1945 джил шавтсн кевгән, дбрви джилн эргцд келн-амн уга бйәсмн. Профессормуд Гимонович, Поволоцкий, доцент Зеленский болн талдан чигн эмчнр бдрн бдр гилго, сббг сбгилгә сән, асрмджта кевәр хәләдг билә. Темиров кесг дакдж эн сәәхн седклтә әмтсд ханлт бргхәр седлг билә, зугар тер тоотан күрдлж келдг келн уга, докьа бгдг гар уга—бйәсн бүүк цогцнх чееджәс наалкенъ әмн уга.

Лазарь Захарович Гимонович цугтагьасн икәр Лиджиг генүлсн болдж медгдмн. Хаджуднх суучкад, күүкдән энъкрлдцхә эцк мет, толгьагинь или бйәдк келдмн:

—Лидж, ээдж гигәд келлч... Эн цагла Темировин чикнх баахнар соньсдг билә. Эн тоот профессорин седкларн келсн үгмүд ацан болдж медгдмн.

Нег дакдж Лазарь Захарович бмкәсн улүгьәр Темировиг таалх, эвлх, зүсн-зүүләр генүлв.

Подполковник профессориг хәләдж-хәләдк, ууртан тесдэс чалхларн, хääкрв:

—Ки—ши—ва!.. Хаджуднх суусн профессор, бички күүкд мет ормасн бсрдж босад, тавшад биилджә-

гьәд, Темировиг ирәд урласнх нүднәсн, маньнагьасн умсв. Подполковник байрлджх профессориг узкәд, дбрви джилн туршарт түрүн болдж мусг инәв.

Игәд подполковник Темировд, нилх күүкдлә әдләр, бдр ирвәс келн экләд орв.

„Шовун урән темдцг, кун төрскән темдцг“—гидж медәтә әмтс келдг. Хальмг таньгьч бурдсиг соньсад, Темиров тесдж ялад, бйәсн газрасн Элст тал ирв.

Збргтә алдр йовдл үзүлсн, уни халун седклтә хальмгин үрн подполковник Темиров ода Хальмг таньгьчин хотл балгьсн Элстин больницд бйәнә. Бдр болгын уурмүднх: офицермүд, партийн болн үүлд цергләчнр, бичәчнр, багшнр, хббчнр болн талдан чигн әмтс оч эн унтә урнләгьән күүндвр кецхәнә.

Урл цагт игдк келдг бйәсмн: „Әкин седкл—урнд, үрнә седкл—кбдәд.“ Күүндтә мана үрн Темиров Лидж седклән—Төрскндән бглә.

Лидж Кононович Темиров бндн мана зергләнд йовна: гер бәрджәнә, сад суулгьлжана, хб бсгджәнә.

Алексей БАЛАКАЕВ.

Элст. 1957 ж. август.

